

Laziza MUXAMADIYEVA,
Navoiy Davlat Pedagogika instituti tayanch doktoranti
E-mail: muxamadiyeva1985@mail.ru

O'zMU professori A.Ermetov taqrizi asosida

РОЛЬ ВОЕННОЙ ПЕЧАТИ В УКРЕПЛЕНИИ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ТУРЦИИ (НА ПРИМЕРЕ ГАЗЕТЫ "КРАСНЫЙ ФРОНТ")

Аннотация

В статье на примере газеты «Красный фронт» показана роль военных периодических изданий в укреплении советской власти в Туркестане. Также на основе информации из ряда источников разъясняются структурная структура газеты, освещаемые в ней темы, ее место в идеологической и идеологической политике и т.д.

Ключевые слова: Туркестанская АССР, военные издания, Советская власть, Красная Армия, «Красный фронт», статьи и материалы, фронты.

THE ROLE OF THE MILITARY PRESS IN STRENGTHENING THE SOVIET AUTHORITIES IN TURKEY (BY THE EXAMPLE OF THE NEWSPAPER "RED FRONT")

Annotation

The article shows the role of military periodicals in strengthening Soviet power in Turkestan using the example of the newspaper "Krasny Front". Also, on the basis of information from a number of sources, the structural structure of the newspaper, the topics covered in it, its place in ideological and ideological politics, etc. are explained.

Key words: Turkestan ASSR, military publications, Soviet power, Red Army, "Red Front", articles and materials, fronts.

TURKISTONDA SOVET HOKIMIYATINING MUSTAHKAMLANISHIDA HARBIY-DAVRIY NASHRLARNING O'RNI ("КРАСНЫЙ ФРОНТ" GAZETASI MISOLIDA)

Annotatsiya

Maqolada Turkistonda sovet hokimiyatining mustahkamlanishida harbiy-davriy nashrlarning tutgan o'rni "Красный фронт" gazetasi misolida ko'rsatib berilgan. Shuningdek, gazetaning tarkibiy tuzilishi, unda yoritib borilgan mavzular, uning g'oyaviy-mafkuraviy siyosatdagi o'rni kabilar qator manbalardagi ma'lumotlar asosida yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Turkiston ASSR, harbiy nashrlar, sovet hokimiyati, Qizil Armiya, "Красный фронт", maqola va materiallar, frontlar.

Kirish. Turkiston o'lkasida sovet hokimiyati o'z hukumronligini o'rnatishga harakat qilar ekan bu jarayonda davriy matbuotga, ayniqsa harbiy-davriy nashrlarga jiddiy e'tibor qaratdi.

O'lkada sovet hokimiyatiga qarshi qurashni o'z sahifalarida aks ettirgan dastlabki harbiy nashr "Красноармеец" gazetasi bo'lib, u 1918-yildan chop etila boshlagan. 1919-yildan esa "Красный фронт" va "Горнист", 1920-yildan "Борец за коммунизм", "Пролетарская мысль" kabi front gazetolari chiqa boshladi. 1921-yildan boshlab harbiy nashrlar qatoriga "Красная газета", "Красноармейская газета", "Набат революции", "Еженедельник политработника", 1922-yildan esa "Советское слово", "Скорпион красноармейский" kabi gazetalar qo'shildi. Umuman olganda, O'zbekistonda sovet hokimiyatiga qarshi kurolli kurash davom etgan yillarda bunday gazetalarning soni 20 dan ortiq edi[1].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Turkiston o'lkasida bolsheviklarning targ'ibot-tashviqot ishlarida katta o'rin egallagan harbiy nashrlardan biri bo'lgan "Красный фронт" gazetasi 1919-yil may oyining ikkinchi yarmida "Набат" ning o'rnida chop qilina boshlagan. Bu haqda "Красный фронт" gazetasi tahririyatining 1919-yil 28-may 3-sonida: "Набат" gazetasi barcha ishlarini "Красный фронт" qabul qilib oldi" - deb habar berilgan edi[2].

Tadqiqot metodologiyasi. Maqola mavzusini yoritishda zamonaviy tarix fanida tan olingan tarixiylik, ob'ektivlik tamoyillari hamda tizimli qiyosiy tahlil,

muammoviy va fanlararo yondashuv kabi usullardan foydalanildi.

Tahlil va natijalar. Kezi kelganda aytish kerak, "Красный фронт" ni yaratish masalasi tasodifan paydo bo'lmadi. Bu bolsheviklar tomonidan ancha jiddiy o'ylab qilingan tadbirlardan biri edi. Sababi bundan oldingi harbiy-davriy nashrlar: "Набат революции" va "Красноармеец" gazetolari endilikda armiya talablarini to'la bajara olmay qoldi. Turkiston o'lkasida ham sovet hokimiyatiga qarshi kurashlar tobora avj ola boshladi. Shu vaziyatda bolsheviklik hukumat uchun armiya askarlari bilan qadamma-qadam yurib harbiy to'qnashuvlar va ular bilan bog'liq tafsilotlarni batafsil yoritib bera oladigan gazeta kerak edi.

1919-yil 17-mayda Turkistondagi bolsheviklar tomonidan "Красный фронт" gazetasining nashr qilinishi bo'yicha maxsus majlis bo'lib o'tdi 24-maydan gazeta nashrdan chiqa boshladi[3]. Bu davrda gazeta tahririyatida K.M.Troyanovskiy muharrir, T.A.Perfilev kotib, Ya.G.Isakovich idora mudiri, C.A.Kreber harf teruvchi, C.N.Blodkina, D.I.Xromovlar muhbir sifatida faoliyat olib borishgan. Tahririyatning o'rta va yuqori bo'g'inida birorta ham mahalliy millat vakillari faoliyat ko'rsatmagan.

"Красный фронт" ham avvalgi davriy nashrlardan ko'rinishi va xususiyati jihatidan uncha katta farq qilmagan. Gazeta haftada uch marotaba ikki yoki uch sahifadan iborat ixcham shaklda nashr qilingan. Unda berilayotgan maqola va materiallarni siyosat, so'nggi yangiliklar, front hayoti, qizil frontlar, proletar madaniyati, bizda (ba'zan "Turkistonda"), chet elda, umumiy bo'lim, vaqti-vaqti bilan chop etilgan

harbiy-siyosiy voqealar ("Toshkent 7-avgust" va boshqalar) kabilarga ajratish mumkin. Gazetaning oxirgi yillaridagi nashrlarida esa birinchi sahifada RSFSR va qizil frontlardagi so'ngi voqealar, buyruqlar, murojaatlar, birinchi sahifaning orqa tomonida siyosat, umumiy bo'lim, chegara ortida, sovet davlati hayotiga oid umumiy-siyosiy mavzulardagi shuningdek, milliy-ozodlik harakatlari to'g'risidagi maqolalar bosilgan. Gazetaning ikkinchi sahifasida Qizil armiya askarlari tomonidan yozilgan xatlar, partiya va sovet ishlari masalalari bo'yicha maqolalar nashr qilingan. Proletar madaniyati, front hayoti, e'lonlar va boshqa mavzudagi materiallar gazetaning uchinchi sahifasida bosilgan.

Aytib o'tish joiz "Красный фронт" o'z sahifalarida birinchi navbatda xalqaro maydonda ro'y berayotgan voqealar, frontlardan olingan operativ ma'lumotlarni berib bordi. Boisi, o'lkadagi bolsheviklar hokimiyati tarafdorlarini o'ta muhim harbiy-siyosiy voqealardan iloji boricha tezroq xabardor qilish maqsadi ko'zlangan edi.

Gazetaning bunday faoliyatiga G.Geyler baho berib shunday deydi: "... "Красный фронт" harakatlardagi fronlar haqida so'ngi ma'lumotlarni tezkorlik bilan berib bormoqda. Bu esa targ'ibot-tashviqot faoliyatimizning samarali bo'lishiga katta hissa qo'shyapti"[4].

"Красный фронт" o'z sahifalarida partiya, sovet va kasaba uyushmalari faoliyatiga oid ko'plab maqolalar va materiallarni berib borgan. Ular orasida RKP (b) ning VIII syezdi qarori ijrosi bo'yicha berilgan ma'lumotlariga to'xtaladigan bo'lsak, gazetada bu syezd qarorining asosan harbiy masalalarga oid banlari jumladan: yuqori harbiy tayyorgarlikka va intizomga ega bo'lgan katta armiyani tashkil qilish, armiya qo'mondonlari va komissarlari obro'sini oshirish, Qizil armiyaga oziq-ovqat, kiyim-kechak va harbiy qurol-yarog' bo'yicha yordam ko'rsatish va boshqalarga katta ahamiyat berildi.

Bundan tashqari gazeta sahifalarida sovet davlatiga uyushtirilgan xorijiy intervensiya, eserlar, mensheviklarning hokimiyat uchun olib borgan kurashlari izchil ravishda yoritib borildi. Ushbu masalalarga tegishli voqealarni ochib berishda bolsheviklarning to'g'rsi siyosat yuritayotganligi, ularning "xalqparvar" davlat barpo etishdagi o'rniga alohida ahamiyat berildi. Juda ko'p o'rinlarda intervantlar "ashaddiy bosqinchi, mamlakat ichidagi muxolif guruhlar esa sotqin, G'arb davlatlarining malayi" sifatida ko'rsatildi. Ko'rinib turibdiki, "Красный фронт" harbiy masalalarni yoritib berish jarayonida voqea tafsilotlarining siyosiy-mafkuraviy jihatiga katta e'tibor qaratib, Turkiston o'lkasi mahalliy aholisini yosh sovet davlatini qo'llab-quvvatlashga da'vat etgan. Biroq "Красный фронт" va boshqa bolshevistik harbiy davriy nashrlarning bunday chaqiriq va da'vatlariga o'lka mahalliy aholisi tomonidan u qadar e'tibor qaratilmadi.

Yuqorida aytilganidek "Красный фронт" ham boshqa harbiy nashrlar singari siyosiy-mafkuraviy masalalarga katta e'tibor qaratdi. Shu maqsadda o'z sahifalarida bolsheviklar yetakchisi V.Leninning nutqi va ma'ruzalarini muttasil berib bordi. "Turkiston kommunistlariga"[5], "O'rtoq Turkiston kommunistlariga"[6] va boshqalar shular jumlasidan.

"Красный фронт"ga materiallarni tanlash va ularni nashrga tayyorlashda asosan bolshevik vakillari katta o'rin egalladi. Xususan, Kommunistik partiyaning o'lkadagi rahbarlaridan hisoblangan A.F.Solkin V.Leninning xatlarini gazetada e'lon qilinishiga mas'ul hisoblangan. Bundan tashqari A.F.Solkin kelib tushgan barcha materiallarni mavzular bo'yicha ajratib berib, gazetaga g'oyaviy-mafkuraviy jihatdan rahbarlik qilgan. "Туркестанского коммуниста" muharriri P.A. Kobozev siyosiy-partiyaviy maqolalarning nashriga, "Известия Туркцика" muharriri V.Sveshpikov sovet qurilishiga oid materiallarga, "Красный фронт" muharriri D.I.Stratulenko esa harbiy va adabiy mazmundagi materiallarning nashri uchun mas'ul etib

belgilangan. Mana shundan ham ko'rsa bo'ladiki, bolsheviklar o'lka mahalliy aholisini o'z tarafiga og'dirib olishda harbiy-davriy nashrlarga katta ahamiyat bergan.

Gazetaning nashr qilinishida muhim rol o'ynagan shaxslar haqida muharrir D.I.Stratulenko ham o'z qaydlarida yozib o'tgan: "Biz har kuni kech soat oltida Shipkinskiy (Почтовая) ko'chasida joylashgan bosmaxona binosida majlis o'tkazar edik. Majlisda P.A. Kobozev, Sveshnikov, Galich men va boshqalar katnashishgan. Sveshnikov va Galich tajribali jurnalistlar singari tahririyatga kelib tushgan materiallarni qisqartirish, talablarga moslash, tahrir qilish ishlarini bajarishgan[7].

1919-yilda "Красный фронт" gazetasi umumiy 8 sahifadan iborat bo'lib, unda berilayotgan materiallar quyidagi tartibda joylashtirilgan: birinchi sahifaning boshida "Bugungi Sovet Rossiyasi proletar inqilobning ikkinchi yilligini nishonlaydi. Boshqa bir katta bayram – proletariatning dunyodagi g'alabasi tez orada kelsin!" shiori joylashtirilgan. Yuqori chap tomonda bosh harflar bilan Lenin xatlari sarlavhasi ostida u bilan bog'liq materiallar berib borilgan. Ikkinchi sahifada sovet qurilishi bilan bog'liq jarayonlar berilib, sobiq imperiya davrida ishchilar turmushi, keyingi ikki yillikda ularning hayotida ro'y bergan o'zgarishlarga alohida urg'u qaratilgan.

Ikkinchi va uchinchi sahifalarda asosan 1917-yil oktyabr bilan bog'liq maqolalar: "Rossiyadagi burjua va proletar inqilobi" (muallifi Apina), Yuriya Talina tomonidan yozilgan "Natijalar" (Inqilob Rossiya mehnatkashlariga nima berdi?) nomli maqola shuningdek, 1917-1919-yillarda sovet hukumati tomonidan amalga oshirilgan ishlarga oid nutqlar, ma'ruzalar, tezislar ("Jahon inqilobida Sharqning roli"), ("Ikkita diktatura va ikkita armiya") hamda bayroqlar va plakatlari uchun shiorlar bosilgan.

Bundan tashqari uchinchi sahifada "Keling bir misol keltiraylik" sarlavhasi ostida proletar inqilob davrida sovet hukumati tomonidan olib borilgan islohotlar, inqilobning xalq tomonidan qo'llab-quvvatlanishi, inqilob tufayli aholi turmushidagi o'zgarishlar va boshqa masalalar ochib beriladi. Bunda proletar inqilobning xalqlar hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatganligi asosiy maqsad sifatida ko'rilib, bolsheviklarning tajovuzkorona siyosati jumladan, "Qizil terror" ga bir yoqlama baho beriladi.

Uchinchi sahifaning oxiri to'rtinchi sahifada to'raligicha "Sovet Rossiyasida", "Oqlar lagerida", "Chegara ortida", "Podsho frontlarida", "Turkrespublika hukumatining farmoyish va harakatlari" sarlavhalari ostida xabar va ma'lumotlar berib borilgan. "Красный фронт" ning yubiley sonida bu sahifada jami 48 ta material chop qilingan.

Gazetaning beshinchi sahifasida "Inqilobning ikki yilligida RSFSRdagi iqtisodiy hayot", Z.Efanovning "Yangi prognoz" (Yer islohoti) hamda V.Volpinaning "Proletar inqilob va san'at kabi maqolalari o'rin olgan.

Oltinchi varaqda P.Komarov, G.Svetlogo, A.Shelmetsy va boshqalarning she'rlari bosilgan bo'lsa, K.Libknext va R.Lyuksemburglarning portretlari hamda ular to'g'risidagi biografik ma'lumotlar yettinchi sahifani band qilgan.

"Красный фронт" ning 1919-yil yubiley sonidagi oxirgi sahifasida asosan Turkiston o'lkasi bilan bog'liq maqola va xabarlar bosilgan. P.Yakimenkoning "Toshkent barrikadalari" nomli maqolasi hamda "So'ngi xabarlar" ruknidan joy olgan Turkiston o'lkasidagi gruzinlarning partiyaga qabul qilish masalasi bilan bog'liq shikoyati shular jumlasidan.

Umuman olganda gazetaning 1919-yil yubiley sonida saksonga yaqin material e'lon qilingan bo'lib, shundan o'n yettitasi ichki va tashqi hayotdagi muhim masalalarga, to'qqizta she'r, o'n sakkizta shior va boshqa shu kabilar o'rin olgan.

Ta'kidlash kerak, bolsheviklar ushbu yubiley sonidan o'tkir mafkuraviy qurol sifatida foydalanishga zo'r bergan. Shu maqsadda "Красный фронт" barcha frontlarga zudlik bilan va iloji boricha ko'p tirajda jo'natildi. Xususan, Zakaspiy fronti askari V.F.Karpich jarayonni o'z esdaliklarida qayd etib o'tadi[8]. Unda yozilishicha, Kazandjik ismli pochton Ashxoboddan gazetasining ushbu sonini keltirgandan so'ng, undagi V.Leninning murojaati baland ovozdagi o'qib eshittiriladi. Undagi asosiy masalalar askarlarga birma-bir tushuntirib berildi. Shundan so'ng orkestr tomonidan "Интернационал" ijro qilindi. Natijada barcha miting qatnashchilari to'liqlanib, kuchli energiya bilan harakatdagi front tomon o'tlanishdi[9].

"Красный фронт" g'oyaviy-mafkuraviy yo'nalishda olib borgan ishlari mahalliy sovet matbuotiga ham o'z ta'sirini o'tkazgan. Xususan, Farg'onada nashr qilingan "Пролетарская мысль" gazetasining 1919-yil 16-noyabrda 243 va 244-sonlarida shu jihatlarga e'tibor qaratilgan. 244-sonda to'rtinchi Turkiston polki askarlari tomonidan uyushtirilgan miting va uning ahamiyati ochib berilgan. Ko'rinadiki, bolshevistik harbiy-davriy nashrlarning targ'ibot-tashviqot ishlari barcha yo'nalishlardagi sovet nashrlari tomonidan keng ommalashtirilgan.

Bir qator manbalarga tayanib shuni aytish mumkinki, "Красный фронт" Turkistondagi Qizil Armiya qismlari uchun siyosiy tribuna vazifasini bajarib bergan. Gazetada front va uning ortida ro'y bergan voqealar, kunlik xabarlar ham bosilib turgan. Biroq uning asosiy e'tibori o'lkada ro'y

berayotgan g'oyaviy-siyosiy voqealarga qaratilgan edi. Faqatgina "Красный фронт" ning ko'pincha to'rtinchi sahifasida berilgan "Front hayoti" bo'limida harbiy masalalar bilan bog'liq voqealar aks etgan maqolalar va xabarlar bosilgan.

1919-yil sovetlar tomonidan o'lkada davriy matbuoti sohasida ayrim o'zgarishlar amalga oshirildi. Turkiston Kommunistik partiyasi va TypЦИК Prezidumi tomonidan 1919-yil 11-noyabrda chiqargan qarori asosida "Известия" va "Туркестанский коммунист" gazetalari yagona "Известия Крайком и Туркцика" nomli nashrga aylantirildi hamda uning zimmasiga "Красный фронт" vazifalari ham yuklatildi. Oqibatda gazeta shu davrdan o'z faoliyatini to'xtatdi. Turkfront huzuridagi siyosiy bo'limining 1919-yil 16-dekabrda 20-sonli buyrug'i bilan "Красный фронт" muharriri Stratulenko 1919-yilning 1-dekabridan Turkfront huzuridagi siyosiy bo'lim inspektor-instruktor lavozimiga o'tkazildi[10].

Ta'kidlash kerak, qator manbalardagi ma'lumotlarga ko'ra "Красный фронт" faoliyat yuritgan davr mobaynida o'zining 66 ta soni nashr qilishga ulgurgan. Biroq gazetasining barcha soni to'liq saqlanib qolmagan.

Xulosa va takliflar. Xullas, bolsheviklar boshqa harbiy-davriy nashrlar qatorida "Красный фронт" dan ham muhim targ'ibot-tashviqot quroli sifatida faol foydalanishga harakat qildi. Biroq "Красный фронт" da berilgan maqola va materiallar o'lkada mahalliy aholisida qatta qiziqish uyg'otgan. Shu sababli keyinchalik gazeta faoliyati to'xtatildi.

АДАБИЙОТЛАР

1. Намayev N. O'zbekiston hududida istiqloq uchun qurolli harakat va unga qarshi kurashning matbuot sahifalarida tarqib etilishi (1918–1934-yillar): Tarix fanlari bo'yicha fals. dokt. (PhD) diss... avtoref. – Toshkent, 2020. – B. 14.
2. Ўз МА, 34-фонд, 1-руйхат, 325-иш, 121-варақ.
3. Ўз МА, 34-фонд, 1-руйхат, 325-иш, 122-варақ.
4. За Советский Туркестан: (Сборник воспоминаний) / Под ред. Зевелева А.И.. – Ташкент: Госиздат УзССР, 1963. – С. 114.
5. Ленин В. Полное собрание сочинение. Т. 30. – С. 117.
6. Ленин В. Полное собрание сочинение. Т. 39. – С. 304.
7. Фрунзаев. – № 95. 21 апреля, 1960 г.
8. Красная звезда. – № 94. 21 апреля, 1960 г.
9. Фрунзаев. – № 87. 12 апреля, 1963 г.
10. Известия. – № 1. 13 ноября, 1919 г.